

Ks. Hubert Łysy
Opole

KAZANIA RORATNIE DO DZIECI W SŁUŻBIE DZIECKA I RODZINY CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Msza św. roratnia z kazaniem do dzieci jest doświadczeniem, które zapada głęboko w pamięć i serce uczestników. Każdy biorący kiedyś udział w dobrze przygotowanych Roratach może dać świadectwo wzrostu wiary, a co za tym idzie – budowania Kościoła domowego i powszechnego. Przez dobrze przygotowane Roraty należy rozumieć przede wszystkim takie kazania roratnie, które realizowałyby jak najlepiej cel kaznodziejstwa w ogólności. Wiara jako fundament zbawienia i Kościół jako społeczność zbawienia to zasadnicze cele kaznodziejstwa. Rozwojowi ulega również Kościół domowy należący do Kościoła społeczności względnie instytucji zbawienia¹.

Trzeba spróbować odpowiedzieć na pytanie: jakie kazania roratnie, od strony treści i formy, dobrze spełniałyby warunek służebności wobec współczesnego dziecka i współczesnej rodziny chrześcijańskiej?² Źródłem odpowiedzi nie mogą być opracowania teoretyczne tego zagadnienia, gdyż takich nie ma. Teorię na ten temat można jedynie uzyskać z wprowadzeń do materiałów roratnich, proponowanych przez poszczególnych autorów i wydawców. Ze względu na ich wielość i różnorodność zostanie uwzględniona teoria i praktyka proponowana przez wydawcę „Małego Gościa Niedzielnego”³ i autora artykułu, który od 19 lat praktykuje

¹ Por. A. Lewek, *Współczesna odnowa kaznodziejstwa*, z. 2, Warszawa 1980, s. 42, 43.

² Określenie „służba” nie jest nawiązaniem do koncepcji okazjonalistycznej skuteczności zbawczej kaznodziejstwa. Por. tamże, s. 56–63.

³ Wybór „Małego Gościa Niedzielnego” wynika z zasięgu jego oddziaływania. Wydaje się, iż jest to propozycja, z której w ostatnim czasie korzysta najwięcej księży.

to kaznodziejstwo i jest również autorem propozycji cyklów kazań roratnich dla diecezji opolskiej. Tym, co będzie jednak decydować o wypowiedzi na ten temat, o meritum tego zagadnienia, jest współczesna teoria kaznodziejstwa do dzieci, która musi znaleźć odzwierciedlenie w kazaniach roratnich. Ta bowiem teoria odnosi się do kaznodziejstwa do dzieci w ogólności, a więc również do kazań wygłaszanych do nich w Adwencie w czasie Rorat.

RYS HISTORYCZNY RORAT W POLSCE

Kaznodziejstwo do dzieci, które ma być przedmiotem rozważań, ma miejsce w czasie Rorat. Roratami określa się Mszę św. ku czci Najświętszej Maryi Panny, sprawowaną podczas Adwentu, a sama nazwa wywodzi się od pierwszego słowa Introitu: *Rorate coeli desuper...* (Iz 45,8). Genezę Rorat w Polsce opracowała s. Emilia Zdeb. Jej studium historyczno-liturgiczne zatytułowane *Dzieje rorat w Polsce*⁴ ukazuje ich historię sięgającą XIII wieku⁵. W XIV wieku były już znane w całej Polsce w zakonach i diecezjach. Z Rorat okresu adwentowego stają się wotywą odprawianą przez cały rok przy katedrach i kolegiatach, gdzie istniały kapele roratystów. Dla Polski zostały zaaprobowane przez papieża Urbana VIII (1628 rok). Zwyczaj odprowadzania wotywy „Rorate” przez cały rok zakończył się po upadku fundacji kościelnych (XIX wiek). Zachowano Roraty adwentowe, z wyjątkiem I niedzieli Adwentu, Niepokalanego Poczęcia oraz Wigilii Bożego Narodzenia⁶. Z upływem czasu wiele diecezji zyskało różne przywileje związane z wotywą adwentową „Rorate”. Do ich pewnego ujednoczenia doprowadził ks. kardynał Stefan Wyszyński dekretem z 19 listopada 1957 roku i dekretem z 25 marca 1961 roku, po ukazaniu się nowego Kodeksu Rubryk Brewiarza i Mszału Rzymskiego (1 stycznia 1961 roku).

Po Soborze Watykańskim II okres Adwentu ma podwójny charakter. Jest okresem przygotowania do uroczystości Narodzenia Pańskiego i kierującym ku oczekiwaniu powtórnego przyjścia Pana Jezusa na końcu czasów. Jako taki, Adwent jest okresem pobożnego i radosnego oczekiwania⁷. Do 16 grudnia we wszystkich kościołach wolno celebrować codziennie, poza niedzielą i uroczystościami, jedną Mszę roratnią. Na bezpośrednie przygotowanie do uroczystości Narodzenia Pańskiego przeznaczone są dni od 17 do 24 grudnia włącznie (por. ONRLK 42). W tych dniach, zachowując tradycyjny charakter Mszy roratniej oraz biały kolor szat, używa się formularzy mszalnych z bieżącego dnia liturgicznego⁸.

⁴ E. Zdeb, *Dzieje Rorat w Polsce*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego” 1 (1968), s. 315–355.

⁵ Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 2: *Liturgia i czas*, Poznań 1991, s. 112, 113.

⁶ Por. E. Zdeb, *Dzieje Rorat...*, s. 351, 352.

⁷ Por. *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza* (ONRLK), nr 39, w: *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. [70].

⁸ Por. *Kalendarz Liturgiczny Diecezji Opolskiej* (2009 r.), s. 30.

W dziejach Rorat w Polsce należy zwrócić uwagę na pewne zwyczaje z nimi związane. Najpowszechniej pisano o zwyczaju palenia siedmiu świec⁹ podczas adwentowej wotywy „Rorate”. Różne przypisywano temu znaczenie: siedem stanów, siedem radości i boleści Matki Bożej, siedem darów Ducha Świętego, siedem lichtarzy z Apokalipsy (por. J 1,13), siedmioramienny świecznik w świątyni i sześć świec z dodaną świecą Matki Bożej. Do dzisiaj zachował się zwyczaj zapalania tzw. roratki – świecy symbolizującej Maryję. Na Śląsku, i nie tylko, spotyka się zwyczaj wieńca adwentowego, posiadającego głęboką wymowę teologiczną. Pięknym zwyczajem są również lampiony adwentowe, z którymi dzieci przychodzą na Roraty. Rolę kalendarza adwentowego w niektórych parafiach pełnią symboliczne schody, po których schodzi Dzieciątko, bądź domek adwentowy, w którym codziennie otwiera się jedno okienko więcej. Gdzieś jest zwyczaj składania serc lub słomek do żłóbka bądź na ołtarz. Serca symbolizują dobre uczynki i postanowienia¹⁰.

TEMATYKA KAZAŃ RORATNICH

W rysie historycznym nie uwzględniono kaznodziejstwa i związanych z nim zwyczajów. Zagadnienie to wymaga osobnego omówienia, gdyż dotyczy stricte podjętej problematyki. Przy czym należy się skoncentrować na okresie posoborowym, ponieważ to on stanowi zakres zainteresowań¹¹.

Dekret kardynała Stefana Wyszyńskiego wskazuje miejsce celebry, porę dnia, w jakiej ma być sprawowana, określa liczbę świec, omawia formularz mszalny, zawiera inne szczegółowe przepisy. Dekret nic nie mówi o kazaniach w czasie Rorat¹². Tę kwestię regulował ówczesny *Kodeks prawa kanonicznego*, według którego w czasie Wielkiego Postu, a gdyby to było wskazane, również w czasie Adwentu, należy w kościołach katedralnych i parafialnych głosić do wiernych więcej kazań, o co dbać powinni ordynariusze miejscowi (por. kan. 1346 §1)¹³. W nowym Kodeksie z 1983 roku stwierdza się: „Gdy jest odpowiednia liczba wiernych, bardzo zaleca się homilie także w Mszach św. odprawianych w ciągu

⁹ Od pewnego czasu w handlu pojawiły się świeczniki siedmioramienne. Można je proponować w parafii jako znak czuwania, z podaniem historycznych znaczeń. Zapalane w oknach w czasie adwentowym stanowią przeciwagę dla dekorowania domów bożonarodzeniowo w czasie Adwentu. Praktykę zapalania świeczników siedmioramiennych można spotkać w parafii św. Józefa we Wrzoscach.

¹⁰ Por. E. Zdeb, *Dzieje Rorat...*, s. 349–351.

¹¹ Wydaje się, że zajęcie się kaznodziejstwem roratnim na przestrzeni wieków wykraczałoby znacznie poza zakres tematu artykułu.

¹² Por. R. Michałek, *Roraty w świetle nowych przepisów liturgicznych*, „Homo Dei” 31 (1962), s. 349, 350.

¹³ Por. F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne*, t. 2, Opole 1958, s. 480.

tygodnia, zwłaszcza w okresie adwentu i wielkiego postu...” (kan. 767 §3)¹⁴. W to stwierdzenie wpisuje się kaznodziejstwo do dzieci w czasie Rorat.

Wprost o udziale dzieci w Roratach i kazaniach z nimi związanych można przeczytać w *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci* i zaleceniach duszpasterskich Episkopatu Polski, wydanych w związku z *Dyrektorium*. Episkopat zwraca uwagę na to, że

należałoby podtrzymywać zarówno zwyczaje ściśle liturgiczne, jak i związane z pobożnością pozaliturgiczną, na przykład **roraty**, pasterka, opłatek, nabożeństwo przy żłóbku, droga krzyżowa, adoracja krzyża, rezurekcja, nabożeństwo majowe, odpusty parafialne itd.¹⁵.

Wcześniej zachęca się do sprawowania liturgii Mszy św. dla dzieci w dni powszednie, argumentując to tym, że częsty udział w Eucharystii „przyczynia się bardzo do pogłębienia formacji religijnej, zwłaszcza do kształtowania pewnej elity, która będzie promieniować na otoczenie”¹⁶. To jest doskonała argumentacja za udziałem dzieci w Roratach.

W zaleceniach episkopatu nie wspomina się o kazaniach, ponieważ ich potrzeba została wyraźnie stwierdzona w *Dyrektorium* w słowach: „We wszystkich Mszach z udziałem dzieci ważne zadanie spełnia homilia...” (nr 48)¹⁷. Ponadto w numerze 19. tego dokumentu, gdy podejmuje się zagadnienie „Mszy św. dla dorosłych z udziałem dzieci”, pojawiają się słowa, które są bardzo istotne dla kaznodziejstwa roratniego, dla liturgii roratniej:

Jeśli liczba dzieci jest znaczna, Mszę taką można niekiedy zorganizować w ten sposób, żeby w większym jeszcze stopniu zadość czyniła wymaganiom dzieci. Wtedy to homilię należy skierować do dzieci, ale tak, żeby i dorośli mogli z niej odnieść pożytek.

Opisana sytuacja ma miejsce w wielu parafiach w Polsce. Rzadko zdarza się, że są osobne Roraty dla dzieci, gimnazjalistów, młodzieży i dorosłych, choć trzeba przyznać, że jest to ideał, który praktycznie niełatwo zrealizować.

Mając to wszystko na uwadze, trzeba najpierw zająć się kwestią tematyki kaznodziejstwa z okazji Rorat. Odpowiedź wydaje się prosta: tematykę wyznaczają czytania, okres liturgiczny i potrzeby słuchaczy. Taka odpowiedź wynika z określenia homilii, jakie spotykamy w instrukcji *Inter Oecumenici*¹⁸. Problem zaczyna się pojawiać w momencie, gdy uwzględnimy powtarzalność tego wydarzenia, jakim

¹⁴ *Kodeks prawa kanonicznego* (tłum. polskie), Poznań 1984, s. 333.

¹⁵ *Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z „Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci”*, cyt. za: L. Bassler, *Kościół dla dzieci*, Kielce 1993, s. 27.

¹⁶ Tamże, s. 26.

¹⁷ *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, cyt. za: tamże, s. 21.

¹⁸ Zob. W. Broński, *Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego*, Lublin 1999, s. 116, 124.

są Roraty, intensywność, zdolności percepcyjne dzieci czy program duszpasterski na dany rok. Wtedy narzuca się potrzeba wyznaczenia jakiejś tematyki, wokół której będziemy się kaznodziejsko spotykać z dziećmi. Większość wydawców materiałów roratnich każdego roku proponuje określoną tematykę.

TEMATYKA ZWIĄZANA Z CZYTANIAM I LEKCJONARZA OKRESU ADWENTU

Są propozycje tematyki ściśle związanej z czytaniem. Taką propozycję dał w 2007 roku ks. Tomasz Horak¹⁹. Tematem przewodnim uczynił „adwentową nadzieję”. Temat nadziei próbuje ukazać za pomocą Ewangelii każdego powszedniego dnia Adwentu. Poszukuje „śladów nadziei” i proponuje wstępowanie w te ślady. Formą przekazu jest dialog trójki przyjaciół wędrujących po Ziemi Świętej. Są nimi Profesor, Agata i Szymon. Słowo „nadzieja” wraca w czasie ich dialogów wielokrotnie. Kiedy nie ma tego słowa, przy pomocy innych słów nadzieję próbuje się budować. Oprócz tych dialogów materiały omawianej propozycji Rorat zawierają przykłady słowa wstępnego do każdego dialogu oraz słowa na jego zakończenie, które zostały nazwane „słowa życia”²⁰. Do książki zawierającej materiały została dołączona profesjonalnie nagrana płyta CD z dialogami. Scenariusze można oddać na trzy sposoby: odtworzenie płyty, odegranie ich przez dzieci, bądź opowiadanie dialogów Profesora i dzieci przez kaznodzieję. Na zakończenie każdego scenariusza proponuje się piosenkę o nadziei.

Niewątpliwą zaletą tych materiałów roratnich jest ich powiązanie z liturgią słowa dni powszednich Adwentu. Trzeba przyznać, że jest to rzadko spotykana propozycja. Trudno bowiem jakiś jeden pomysł tematyki wydobyć ze wszystkich czytań, bez błędu naciągania treści czytań do tematu. Pomysły, które unikają tego błędu, są godne uznania i polecenia. Taką propozycją są materiały roratnie ks. Tomasza Horaka. Poważne wątpliwości muszą budzić te sposoby ich wykorzystania, w których ksiądz nie głosi kazania, ale odtwarzana jest płyta CD, bądź zostaje odegrana przez dzieci scenka. Ponadto trzeba pamiętać o ważnej zasadzie, że pomoce audiowizualne mają służyć żywemu słowu kaznodziei²¹. Wydaje się, że gdyby słowa wstępne Mszy św. uczynić wstępami do kazania, a „słowa życia” zakończeniami, wtedy nie budziłyby one żadnych wątpliwości co do podmiotu głoszącego. Jakimś rozwiązaniem byłoby wejście księdza w rolę Profesora.

¹⁹ T. Horak, *Adwentowa nadzieja. Scenariusze do Mszy roratnich*, Kraków 2007, s. 1–87.

²⁰ Słowo wprowadzające wydawcy zdaje się sugerować, że są to słowa wstępne do Mszy świętej i słowa na rozesłanie. Por. tamże, s. 3.

²¹ Tę kwestię rozważano w czasie konferencji naukowej nt. *Czy Chrystus używałby powerpointa? O słowie i obrazie w misterium przepowiadania*. Konferencja ta odbyła się w Krzeszowicach 28 i 29 listopada 2008 roku. Jednym z ważnych wniosków konferencji było stwierdzenie, że pomoce audiowizualne służą żywemu słowu.

TEMATYKA ZWIĄZANA Z CZYTANIAMI WYBRANYMI Z BIBLIJ, Z OKRESEM LITURGICZNYM, PROGRAMAMI DUSZPASTERSKIMI I POTRZEBAMI SŁUCHACZY

Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci w przypadku małej przystępności czytań dla nich, wyznaczonych na dany dzień, pozwala na wybór innych czytań z Lekcjonarza mszalnego, albo bezpośrednio z Biblii, przy czym należy uwzględnić okresy liturgiczne (por. nr 43)²². To przyzwolenie można również odnieść do Mszy roratniej, ponieważ w tej możliwości ma się na względzie dobro dziecka, gdy proponuje się tematykę, która będzie wymagała innych czytań.

Tutaj dotykamy tych propozycji tematyki kazań roratnich, które uwzględniają okres liturgiczny, program duszpasterski krajowy czy parafialny i potrzeby słuchaczy. Te trzy faktory decydują o wyborze tematyki. Ich nieuwzględnienie obniża znacznie wartość propozycji, a nieuwzględnienie okresu Adwentu wydaje się taką propozycję dyskwalifikować. Pomysł na tematykę musi wynikać przede wszystkim z potrzeby słuchaczy, a więc z potrzeby podjęcia tu i teraz takich, a nie innych wątków i tematów. Może to przyjąć formę cyklu rozłożonego na kilka lat. Przykładem mogą być kazania roratnie wpisane w tryptyk historii zbawienia: zapowiedź (Stary Testament), wypełnienie (Nowy Testament), czas Kościoła (do Paruzji)²³. Na cztery lata można by rozłożyć kazania roratnie dotyczące czterech filarów Adwentu: Izajasza, Maryi, Józefa i Jana Chrzciciela. Najczęściej przyjmuje się jednak tematykę jednostkową. Taką proponują m.in. czasopismo „Mały Gość Niedzielny”²⁴ i Diecezja Opolska²⁵. Wydaje się, że w jednym i drugim przypadku tematyka jest trafiona, a więc spełnia wskazane kryteria dobrego doboru przewodniego tematu. Szkoda, że propozycja „Małego Gościa Niedzielnego” nie zawiera nowych czytań wybranych z Biblii, choć kazania są biblijne i wystarczyłoby je uwzględnić²⁶. Dobrze by było, gdyby wszystkie proponowane w Polsce tematyki Rorat we wprowadzeniu były umotywowane przez ich autorów. W 2006 roku jeden z nich uzasadnia tematykę „Śladami św. Pawła w Adwencie” tym, iż poznanie z bliska trzynastego apostoła, jego barwnego życia i działalności pozwoli dobrze przygotować się na przyjście Tego, którego głosił, dla którego cierpiał i dla którego poniósł śmierć męczeńską. Sam żył nadzieją spotkania z Chrystusem w chwili śmierci i na końcu czasów. Był to człowiek adwentowy. Podany został również

²² Por. L. Bassler, *Kościół...*, s. 20.

²³ Taki projekt był realizowany w parafii św. Józefa we Wrzoscach od roku 1993.

²⁴ 2004 r. – *Listy z Europy*; 2006 r. – *Dzisiaj w Betlejem*; 2007 r. – *Odbuduj mój Kościół*; 2008 r. – *Piszę do Ciebie. Adwent 2008 ze św. Pawłem apostołem*.

²⁵ 2003 r. – *Z Synodem do Dzieciątka Jezus*; 2006 r. – *Śladami św. Pawła w Adwencie*; 2007 r. – *Z „Drogą do nieba” w drodze do Jezusa*.

²⁶ Czytań nie zaproponowano również wówczas, gdy tematyka Rorat była oparta na listach św. Pawła. Fragment listu był trzecim czytaniem włączonym w tekst kazania. Por. *Piszę do Ciebie. Adwent 2008 ze św. Pawłem apostołem*, Katowice 2008, s. 5–76.

drugi powód podjęcia takiej tematyki – oczekiwanie na beatyfikację papieża Jana Pawła II, który nie tylko nosił imię Apostoła Narodów, ale podobnie jak on odbywał podróże misyjne i był człowiekiem nadziei – adwentowym²⁷. Podobną tematykę skoncentrowaną wokół tego, co pisał Paweł, podjął „Mały Gość Niedzielny” w 2008 roku. Wybór takiej tematyki redakcja uzasadnia Rokiem św. Pawła, który został ogłoszony przez Benedykta XVI, a także chęcią przekazania wiedzy o jego życiu i przesłaniu listów, które pozostawił²⁸.

KAZANIA RORATNIE

Zaprojektowana tematyka wymaga rozczłonkowania na tematy, które będą ją stopniowo realizowały. Liczbę tematów wyznacza liczba dni roratnich w danym roku. Po wyznaczeniu tematów rozpoczyna się praca nad kazaniem. Jakie one powinny być? Na to pytanie odpowiada współczesna teoria kaznodziejstwa do dzieci. Najogólniej mówiąc, kazania te mają spełniać wymagania tej teorii, a więc nie ma to być jakieś kaznodziejstwo odrębne od kaznodziejstwa do dzieci w ogólności. Należy więc stosować kazania monologowe, dialogowane i kooperatywne. Te ostatnie oparte na: obrazie, przedmiocie i wiadomości²⁹. Obowiązuje ważna homiletyczna zasada różnorodności, a więc stosowanie różnych wymienionych odmian kazań. Niekiedy trzeba będzie zastosować układ kazania katechizmowego, jednak kazanie katechizmowe to nie katecheza. Niestety, zdarza się, że kaznodziejstwo roratnie to katecheza roratnia, polegająca na odpytywaniu i przekazywaniu wiedzy³⁰. Kazania do dzieci i innych grup wiekowych mają swoje ograniczenia czasowe, wynikające z przynależności do liturgii (a w niej muszą być zachowane odpowiednie proporcje³¹), jak również z możliwości percepcyjnych słuchaczy.

Pierwsze kazanie winno być wprowadzające, a ostatnie podsumowujące. Kazania te powinny być pisane do dzieci najmłodszych, aby mogły one zrozumieć ich treść. Gdy kazania są pisane dla starszych dzieci, gimnazjalistów, małe dzieci nic z nich nie skorzystają, będą się nudzić. Przy kazaniach mających na uwadze najmłodszych słuchaczy, również dzieci starsze, młodzież i dorośli będą mieli w sposób prosty i zrozumiały przekazaną jakąś prawdę, co z pewnością nie będzie im szkodzić. Wielu dorosłych właśnie dlatego lubi kazania do dzieci. Oczywiście w adresie tych kazań, w ich treści i w postawie podczas ich wygłaszania muszą być obecni wszyscy. Konkludując, trzeba jeszcze raz zacytować Dyrektorium: „Homilię należy skierować do dzieci, ale tak, żeby i dorośli mogli z niej odnieść pożytek”.

²⁷ Por. H. Łysy, *Trzynasty apostoł. Śladami św. Pawła w Adwencie*, Opole 2006, s. 5.

²⁸ Por. *Piszę do Ciebie...*, s. 3.

²⁹ Por. R. Froń, *Kazania dla dzieci w ujęciu W. Nastainczyka*, „Współczesna Ambona” 3 (1991), s. 116.

³⁰ Zob. tamże, s. 5–76.

³¹ Por. *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej. Statuty i aneksy*, Opole 2005, s. 42.

Forma kazań skierowanych do dzieci winna być różnorodna. Choć może się zdarzyć, że któraś z nich będzie dominująca lub stanie się jedyną. Przykładem może być propozycja kazań z okazji synodu w diecezji opolskiej. Zaproponowano wtedy kazania kooperatywne oparte na przedmiocie. Różnorodność użytych przedmiotów ożywia przekaz katechizmowych tematów³². Kazania te składają się z trzech części. W pierwszej opisuje się przedmiot przy pomocy dialogu z dziećmi. W drugiej, najważniejszej części kazania, zostaje ukazany pośredni lub bezpośredni związek przedmiotu z tekstem biblijnym decydującym o temacie. Trzecia część to zastosowanie życiowe. Ks. Roman Froń pisze:

Kazania z wykorzystaniem przedmiotów z życia codziennego pomagają wzrastać antenom medytacji i ułatwiają dostrzeganie Boga i Jego działania w świecie. Pośredniczą w głębokim wejrzeniu w każdą rzecz, a szczególnie w przedmioty codziennie spotykane i używane³³.

Propozycja ks. Tomasza Horaka to też jedna forma przekazu, a mianowicie scenariusze, nagrania do scenariuszy napisane do Ewangelii. Różne pomysły na poszczególne scenariusze są momentem ożywiającym, a więc pobudzającym dzieci do skutecznego słuchania³⁴.

Ideałem jest zastosowanie różnych metod. Stosuje się je w propozycji Diecezji Opolskiej z roku 2006³⁵ i 2007³⁶. W większości każde kazanie składa się z trzech części. Pierwsza wprowadza w temat kazania, druga stanowi osnowę tematu, trzecia zawiera proste zastosowania życiowe, wypływające z podejmowanego tematu. Można w tych kazaniach spotkać monolog, dialog pozorny i rzeczywisty, obraz rzeczywisty, inscenizację i symbol. Dominują kazania dialogowane. Jedno z kazań zaczyna się zgadywanką. Kaznodzieja przez dowcipne, wesołe podpowiedzi próbuje naprowadzić dzieci na rozwiązanie zagadki³⁷. Obraz autorstwa Maksymiliana Gierymskiego zatytułowany *Anioł Pański* został zaproponowany w kazaniu na temat tej modlitwy. Obraz ten doskonale wyraża przerwanie pracy na czas modlitwy³⁸. Częstą formą przekazu są inscenizacje. Przy pomocy inscenizacji został oddany zatarg św. Pawła z Demetriuszem wokół Artemidy Efeskiej³⁹. Przykładem inscenizacji ukazującej sytuację życiową słuchaczy jest rzucanie przez dzieci kulkami papieru w wybraną osobę. Każda z kulek symbolizuje jakiś grzech przeciw bliźniemu⁴⁰. W ten sposób próbowano przekazać temat „Kamie-

³² Por. *Z Synodem do Dzieciątka Jezus*, red. H. Łysy, S. Pawiński, Opole 2003, s. 9–95.

³³ R. Froń, *Poglądowe znaki w przepowiadaniu*, „Współczesna Ambona” 3 (1990), s. 129.

³⁴ Por. T. Horak, *Adwentowa nadzieja...*, s. 7–87.

³⁵ H. Łysy, *Trzynasty...*, s. 14–84.

³⁶ Tenże, *Z „Drogą do nieba” w drodze do Jezusa*, Opole 2007, s. 11–51.

³⁷ Zob. tamże, s. 17.

³⁸ Zob. tamże, s. 28.

³⁹ Zob. H. Łysy, *Trzynasty...*, s. 64, 65.

⁴⁰ Zob. tamże, s. 24, 25.

nowanie Szczepana”. Symbol – przedmiot, to również forma, która ze względu na swoją obrazowość godna jest polecenia. Przy pomocy symbolu butów oddano trudny temat: „Śmierć. Droga do nieba w rękach zmarłego i wpleciony w ręce różaniec”⁴¹.

W każde kazanie wprowadza piosenka roratnia, a właściwie jej refren. Piosenka, proponowana przez autorów kazań roratnich, stanowi materiał pomocniczy do kazania, bądź jest jego integralną częścią. Wydaje się, że optymalne jest to drugie podejście. Roraty mają swoje, przypisane do nich pieśni, dlatego jedynym możliwym czasem zaśpiewania piosenki roratniej, nie będącej integralną częścią kazania, jest pieśń na zakończenie⁴². W omawianej propozycji refren piosenki wprowadza w kazanie, a zwrotki piosenki, związane z podejmowanymi tematami, wieńczą kazanie. Do każdego kazania zostały dobrane czytania wybrane z Biblii (pierwsze czytanie i Ewangelia). Każde kazanie w swojej ostatniej fazie zawiera konkretne zastosowanie życiowe. Na tym etapie kazania należy pamiętać, aby to życiowe zastosowanie tematu odpowiednio dopasować do trzech grup słuchaczy: dzieci najmłodszych, dzieci starszych (od tych, które przystąpiły do Pierwszej Komunii św.), młodzieży i dorosłych⁴³. Niekiedy te zastosowania będą tożsame⁴⁴.

Kazania proponowane w materiałach duszpasterskich na Roraty przez „Małego Gościa Niedzielnego” mają nachylenie katechetyczne, to znaczy są katechezami, w których akcent spoczywa na nauczaniu, na celu dydaktycznym⁴⁵. Nie brakuje w nich również celu wychowawczego. Na początku każdego kazania ma miejsce dość szerokie przypomnienie tego, o czym mówiono dnia poprzedniego, a taka sytuacja jest również charakterystyczna dla katechezy. Kazania-katechezy od strony formy są urozmaicane przez stosowanie dialogów pozornych, rzeczywistych, nagrań z tekstami, elementów inscenizacji i wiele innych zabiegów retorycznych. Szkoda, że nie próbuje się zaproponować nowych czytań mszalnych dostosowanych do kazań. Ponadto wydaje się, iż te kazania są przeznaczone dla dzieci starszych. Niektóre z tych krytycznych uwag nie zmieniają faktu, iż jest to wśród propozycji

⁴¹ Zob. H. Łysy, Z „*Drogą do nieba*”..., s. 43–46.

⁴² Muzykolodzy są przeciwni takiej praktyce, gdyż piosenki roratnie często nie spełniają kryteriów pieśni adwentowej. Ks. Piotr Tarlinski dokonuje rozróżnienia na piosenkę roratnią i śpiew adwentowy. W materiałach roratnich, obok piosenki roratniej, daje propozycję trzech śpiewów roratnich; por. H. Łysy, *Trzynasty*..., s. 87–91.

⁴³ Zastosowanie życiowe z kazania 10: „Dzieci najmłodsze powinny stracić się o jak najlepsze zachowanie na Mszy Świętej, bo ona jest spotkaniem z Kimś tak wielkim jak Pan Jezus. Dzieci starsze i młodzież będą jeszcze bardziej starali się skupić w czasie Przeistoczenia, w czasie, w którym Jezus staje się obecny pod postacią chleba i wina. Starsi, aby pomóc sobie w jak najlepszym udziale w spotkaniu z Chrystusem, niech korzystają z zapisu Mszy Św. w *Drodze do nieba*. Piękny to zwyczaj towarzyszyć w ten sposób księdzu w modlitwach” (H. Łysy, Z „*Drogą do nieba*”..., s. 36).

⁴⁴ Zastosowanie życiowe z kazania 6: „Módl się i pracuj, a dojdiesz do celu, bo takim sposobem doszło już wielu. Myślę, że wiemy, jakie będzie dla nas wszystkich zadanie. Modlić się rano i wieczorem, rozmawiać z Bogiem, można skorzystać z pomocy *Drogi do nieba*” (tamże, s. 27).

⁴⁵ Zob. *Listy z Europy*, Katowice 2004, s. 6–90; *Piszę do Ciebie*..., Katowice 2008, s. 5–76.

materiałów roratnich w Polsce propozycja godna uwagi. Świadczy o tym duża liczba duszpasterzy korzystających z tych kazań. Na ich powodzenie wielki wpływ ma profesjonalne opracowanie wszystkiego, co towarzyszy tym kazaniom, a więc materiałów pomocniczych.

Ukazujące się gotowe kazania roratnie, jak wszystkie drukowane kazania, mają służyć pomocą⁴⁶. Dlatego, choć często zostają opracowane z uwzględnieniem wielu szczegółów, proponują różne formy, są otwarte na własną inwencję każdego z duszpasterzy, na różne możliwości prezentacji treści. Głoszący kazanie musi uwzględnić specyfikę swojej parafii.

MATERIAŁY POMOCNICZE DO KAZAŃ RORATNICH

Roratom, kazaniom roratnim w wielu propozycjach, które są oferowane duszpasterzom w Polsce, towarzyszą materiały pomocnicze, nazywane „nabożnymi gadżetami”. Tak określają je wszyscy, którzy są krytycznie ustosunkowani do stosowania w Roratach tak szerokiego zakres pomocy. Wszystkich krytyków należy odesłać do języka przekazu, jaki używany jest w mediach skierowanych do dzieci, na przykład w filmach⁴⁷. Oczywiście kaznodzieja przemawiający do dzieci nie może z tymi formami przekazu konkurować, bo nie ma takich możliwości jak media, a poza tym działania te mają pozostawać w służbie żywego słowa; trzeba także pamiętać, że poruszamy się w przestrzeni świętej liturgii.

Doprowadzenie do pewnej perfekcji materiałów pomocniczych w propozycji „Małego Gościa Niedzielnego” z roku 2008, skłania do ich prezentacji. Materiały pomocnicze dzieli się na dwie części: zasadnicze i dodatkowe. Część zasadnicza zawiera: obrazki dla dzieci na każdy dzień Rorat, nauki roratnie dla księży, płytę CD z nagraniami potrzebnymi do kazań i z nagraniem piosenki roratniej, płytę CD ze zdjęciami do dobrowolnego wykorzystania w kazaniach i dekorację do kościoła. W części dodatkowej znajdują się: grudniowe i styczniowe wydanie „Małego Gościa”, nawiązujące do adwentowych nauk oraz audycje radiowe (emisja w stacjach: Radio Plus Opole, Radio eM, Radio Emaus) i programy telewizyjne (program Ziarno w TVP 1). Jakość tych materiałów pod względem treści i sposobu ich wykonania zasługuje na wysokie uznanie. Razem wzięte i oceniane wieloaspektowo, dogłębnie oddają podjętą tematykę. Dlatego tak skonstruowane materiały, a co

⁴⁶ Zob. H. Łysy, *Wartość kazań drukowanych*, w: S. Pawiński, G. Poźniak, *Sluchając Słowa. Kazania radiowe*, Lublin 2006, s. 7.

⁴⁷ Na konferencji poświęconej *Językowi przekazu religijnego* (symposium naukowe 16 listopada 2005 roku, Opole), swoją prelekcję na temat *Języka przekazu religijnego w kaznodziejstwie dla dzieci* rozpocząłem od prezentacji filmu „Gdzie jest Nemo” (reż. A. Stanton, L. Unkrich, Walt Disney Pictures i Pixar Animations Studios Film – DVD, 2003). Chciałem na przykładzie tego filmu pokazać, że w tego rodzaju filmie, jak również w wielu innych filmach, a także we wszystkim, co jest przeznaczone do komunikowania się z dziećmi, język przekazu do dzieci często zostaje doprowadzony do perfekcji.

ważne – odpowiednio wykorzystane, nie będą „nabożnymi gadżetami”, ale bardzo dobrymi nośnikami Dobrej Nowiny. Trzeba je więc dołączyć do tych tradycyjnych, jak: lampiony adwentowe, schodzenie Dzieciątka po schodkach czy składanie słomek bądź serec do żłóbka. Dobrym materiałem pomocniczym, którego nie stosuje „Mały Gość”, a praktykowanym w niektórych parafiach, jest rozlosowywanie wśród dzieci figurek Maryi, Józefa i Dzieciątka Jezus. Ten materiał pomocniczy będzie bardzo dobry, gdy to „coś”, co proponujemy do rozlosowywania, będzie wypływało z tematyki i zostanie powiązane z modlitwą. Do propozycji „Małego Gościa” z 2008 roku w formie przedmiotów do rozlosowania można by dodać gęsie pióro św. Pawła, Biblię z listami św. Pawła, figurkę Dzieciątka Jezus. Do nich dołącza się odpowiednio modlitwy: Litanię do św. Pawła, Hymn o miłości św. Pawła i Litanię do Dzieciątka Jezus. Należy zachęcać do modlitwy całą rodzinę, do której peregrynująca losowo rzecz trafi. Na zakończenie Rorat należy dokonać ostatniego losowania, w efekcie którego przedmioty są przekazane na własność. Sposób losowania też powinien być powiązany z tematyką Rorat⁴⁸.

Dobrze zastosowane materiały pomocnicze mają przyciągać dzieci, a więc mobilizować, aby przychodziły do kościoła, pomagać im w lepszym zrozumieniu przekazywanych treści i głębszym ich przeżywaniu. Aby tak się stało, muszą mieć ścisły związek z podjętym tematem, być jego uzupełnieniem i pogłębieniem. Istotne jest, aby ich wykonanie było na bardzo dobrym poziomie artystycznym, dostosowanym do psychiki i religijności dzieci.

* * *

Roraty, ze swoją historią sięgającą XIII wieku, przetrwały do dzisiaj i pozostają jednym z głównych sposobów przeżywania czasu Adwentu. Wielu duszpasterzy ten sposób przygotowania do Bożego Narodzenia proponuje w swojej parafii dzieciom, ale również dorosłym. Ideałem jest udział dzieci i rodziców czy też dziadków w tym adwentowym wydarzeniu. Dzieciom najmniejszym ze względów praktycznych muszą towarzyszyć opiekunowie. Niestety, są też parafie, gdzie zaniedbuje się tę formę duszpasterstwa, bądź to przez eliminację Rorat, bądź przez niedbałe ich realizowanie. Taką dużą niedbałością jest niegłoszenie kazań roratnich. Duszpasterz ogranicza się do kontroli obecności przez wręczanie obrazków z codziennych Mszy roratnich i nic ponad to. Jest to prosta droga do coraz mniejszej obecności dzieci na Roratach, a w konsekwencji, po pewnym czasie, do zaniku Rorat. Co jednak najważniejsze, nie pomnaża się wiara dzieci, a co za tym idzie, rodzina nie jest wiarą silna i – powtarzając słowa biskupów – nie kształtuje się pewna elita, która będzie promieniować na otoczenie. Pozytywnie rzecz ujmując,

⁴⁸ W przypadku tematyki *Piszę do Ciebie...*, mogłyby to być koperty z adresatami, albo podpisane kamienie, które były obecne w życiu Pawła (obecny przy kamienowaniu Szczepana i kamienowany). Ponadto pisał on o tym, że jesteśmy kamieniami w budowli Kościoła.

warto podjąć wysiłek bardzo dobrego przygotowania Rorat, ponieważ będzie to ożywiało wiarę, nadzieję i miłość Kościoła parafialnego i domowego. Choć mamy coraz więcej dobrych materiałów roratnich, to jednak one zawsze mają stanowić pomoc, a nie zastępować czy eliminować inwencję twórczą duszpasterza. Tak więc niech ta jedna z form duszpasterstwa dzieci, ale też młodzieży i dorosłych, rozwija się, osiągając profesjonalny poziom, a w ten sposób niech służy dziecku i rodzinie chrześcijańskiej. Redakcja „Małego Gościa Niedzielnego” od ponad dziesięciu lat przygotowuje materiały roratnie przeznaczone na Msze św. z udziałem dzieci. O tym, że propozycja cieszy się dużym powodzeniem świadczy fakt, że co roku korzysta z niej kilka tysięcy parafii w Polsce, a więc kilkaset tysięcy dzieci i odpowiednio kilkakrotnie więcej dorosłych (starsze rodzeństwo, rodzice, dziadkowie)⁴⁹. Ta bardzo dobra propozycja nie wyklucza innych pomysłów duszpasterskich, ale ona i wszystkie inne winny kierować się wytycznymi, jakie w pewnej mierze udało się podać, analizując praktykę kaznodziejstwa roratniego i teorię kaznodziejstwa do dzieci.

⁴⁹ *Archiwum Małego Gościa Niedzielnego, Roraty 2008*, w: www.malygosc.pl.